

Funció de les traduccions i models estilístics: el cas de la traducció al català al segle XX

Josep Marco

Universitat Jaume I. Departament de Traducció i Comunicació
Campus Ctra. de Borriol, s/n. 12080 Castelló. Spain

Data de recepció: 20/4/1999

Resum

Els plantejaments teòrics i metodològics de l'anomenada *escuela de la manipulació* ens permeten fer-nos una sèrie de preguntes relacionades amb la recerca sobre la literatura traduïda. En el cas del català, la resposta a aquestes preguntes posa de manifest que el lloc ocupat per la literatura traduïda dins el sistema literari al llarg del segle XX ha esdevingut més marginal amb el pas dels anys. Aquest fet està íntimament relacionat amb el canvi estilístic que deriva d'un moviment pendular en la norma inicial: mentre que les traduccions dutes a terme sota l'aixopluc estilístic del noucentisme s'inclinaven cap a l'acceptabilitat, les més recents s'acosten més al criteri de l'adequació. Això es fa més palès quan es comparen segones traduccions (relativament) recents d'obres que ja van ser traduïdes als anys 20 i 30 amb aquestes versions més antigues, com s'esdevé en el cas de les traduccions de *Robinson Crusoe* fetes per Carner (1925) i Fontcuberta (1992).

Paraules clau: literatura traduïda, sistema literari, funció, norma inicial, canvi estilístic, *Robinson Crusoe*, Carner, Fontcuberta.

Abstract

The theoretical and methodological assumptions of the so-called *manipulation school* raise a number of questions about research on translated literature. In the Catalan case, the answer to such questions reveals that the position occupied by translated literature within the literary system throughout the XXth century has become more and more marginal. This is closely connected with a stylistic shift stemming from a pendular swing in the initial norm: whereas those translations carried out under the stylistic cover of the *Noucentisme* movement leaned towards acceptability, more recent ones are closer to adequacy. That shift becomes more apparent when second translations of works which had already been translated in the twenties and thirties are compared to these older versions, as in the case of the translations of *Robinson Crusoe* carried out by Carner (1925) and Fontcuberta (1992).

Key words: translated literature, literary system, function, initial norm, stylistic shift, *Robinson Crusoe*, Carner, Fontcuberta.

Sumari

1. L'estudi de la literatura traduïda: consideracions prèvies

En l'estudi de la traducció literària des d'una perspectiva de rigor i sistematicitat ha tingut una importància cabdal el paradigma anomenat *escuela de la manipulació*, altrament conegut amb els noms de *teoria dels polisistemes* o *enfocament historícodescriptiu*. Aquest paradigma suposa una veritable fita en l'evolució de la disciplina. Allò que caracteritza el seu impuls no és només la reacció davant d'una situació poc engrescadora, on les principals preocupacions (les nocions de traduïbilitat o d'equivalència, la preferència per l'estudi de la traducció poètica, l'orientació prescriptiva o avaluativa, etc.) constitueixen visions molt reduccionistes de l'objecte d'estudi, en el millor dels casos, o autèntics atzucacs, en el pitjor, sinó, sobretot, la voluntat d'acostar l'estudi de la traducció literària al mètode científic. Com que els postulats bàsics d'aquest grup d'estudiosos són força ben coneguts, ens estalviarem ací de fer-hi cap referència.

Ara bé: sí que val la pena de recordar que dels treballs de Toury (1978, 1985, 1988, 1995) i de Lambert (1993), entre d'altres, es desprenen una sèrie de preguntes que caldria fer-se en relació amb l'estudi de la literatura traduïda des d'una perspectiva historícodescriptiva, polisistèmica i orientada envers el concepte de norma. Aquestes preguntes podrien formular-se de la següent manera:

- quin lloc ocupen les traduccions dins del sistema literari que es pretén estudiar en una època o èpoques determinades? Segons Lambert (1993: 11-12), aquest lloc no ha de ser necessàriament marginal, ja que en algunes cultures i alguns moments històrics les traduccions han jugat un paper central en el desenvolupament del sistema literari, a través de la introducció de gèneres, temes i motius que amb el temps han esdevingut canònics. De fet, es pot constatar que tot sovint les innovacions procedeixen de zones no canòniques del sistema;
- quina incidència tenen les normes del sistema meta en el procés de la traducció? Dit d'una altra manera, en terminologia de Toury (p. ex. 1985), quina és la norma *inicial*, que determina l'orientació de la traducció cap al sistema meta o cap al sistema origen? Quan la traducció dóna prioritat a les convencions i normes imperants al sistema literari receptor, aleshores parlem d'*acceptabilitat*; si, pel contrari, pesa més el respecte al text original i la reproducció, en la mesura que siga possible, de tots els seus matisos, que no les condicions d'inserció del text traduït en el sistema meta, parlarem d'*adequació*;
- de quina literatura o literatures es tradueix més? I, com a corol·lari, quina relació de poder hi ha entre la literatura emissora i la receptora? Aquesta qüestió és

força important perquè sovint s'ha comprovat que el prestigi de la cultura original (cf. Even-Zohar, 1990) o, fins i tot, de l'autor o de l'obra, determina en certa manera l'estratègia global de traducció, és a dir, allò que anomenàvem al paràgraf anterior norma inicial, que després es concreta en tot un seguit de decisions puntuals;

- hi ha hagut mediació d'una altra llengua en la traducció? S'esdevé amb certa freqüència (més en altres èpoques que no en l'actual) que una obra traduïda no pren l'original com a model o punt de partença, sinó que la traducció s'ha efectuat a partir d'una altra traducció a una altra llengua diferent de la de l'original. Aquest fenomen es coneix amb el nom de mediació o traducció indirecta, i la llengua i cultura elegida per a servir de font també dóna informació sobre el prestigi relatiu de què gaudeix la cultura mediatra entre els membres de la cultura receptora;
- qui tradueix? Són els traductors escriptors consagrats que gaudeixen de respecte i prestigi a la cultura receptora o, pel contrari, la traducció es deixa en mans de literats de segona fila o de traductors que no són escriptors? Cal afegir de seguida que el fet que un traductor siga alhora escriptor notable no garanteix la qualitat de la traducció i, per tant, aquesta pregunta no comporta cap judici de valor. De fet, hi ha grans traductors que no compten amb una obra literària original pròpia i escriptors les traduccions dels quals no són tan reeixides com la seua obra original. Allò que pretén esbrinar la pregunta en qüestió és fins a quin punt els creadors literaris s'impliquen en les tasques de traducció i no les menyspreen, ja que el grau d'implicació serà un índex del prestigi social de la traducció i, consegüentment, del lloc que ocupa la literatura traduïda dins del sistema literari globalment considerat.

2. El cas del català: la literatura traduïda al primer terç del segle xx

Diversos autors s'han ocupat, des de la perspectiva del sistema literari català, de la literatura traduïda, especialment en relació amb el primer terç del segle xx (fins l'any 1939, si fa no fa). Alguns fins i tot han reconegut de manera explícita la validesa i aplicabilitat dels postulats de la teoria dels polisistemes al cas català. Toutain (1997), per exemple, afirma que aquest enfocament possibilitarà l'explicació d'algunes solucions adoptades pels traductors «particularment a les cultures amb tradició feble o interrompuda» (63), entre les quals cal situar la catalana a les primeries de segle. Aquesta afirmació sorgeix de la constatació de certes analogies entre la situació del sistema literari català en aquest moment històric (que coincideix amb el noucentisme i les seues seqüeles) i la situació de la literatura hebrea en el moment de la seua represa (segle XVIII), tal com la presenta Toury als seus treballs (p. ex. 1988, 1995).

Val a dir, a més, que els estudiosos a qui ens referíem unes ratlles més amunt sovint paren esment, més o menys conscientment, a les preguntes que formulàvem a la secció anterior. Pel que fa a la primera, tots coincideixen a assenyalar que, dins del projecte cultural noucentista, les traduccions juguen un paper fonamental. En un sistema literari consolidat i amb una tradició ininterrompuda, les traduccions

normalment es limiten a posar a l'abast del públic lector les obres d'autors estrangers que es consideren dignes de ser-hi representades. Es tracta, simplement, de construir ponts per a salvar les barreres lingüístiques i culturals, sense massa pretensions ulteriors, amb la qual cosa la traducció no deixa de tenir un lloc marginal. En canvi, en els sistemes literaris «amb tradició feble o interrompuda», com deia Toutain, la traducció pot jugar un paper d'innovació i dinamització, i així es va esdevenir en el cas català. Segons aquest mateix autor, les traduccions es van utilitzar «per desenvolupar les possibilitats literàries» del català d'acord amb uns interessos determinats. És ben sabut que una de les principals prioritats dels noucentistes fou la de crear un model de llengua o patró estilístic, sobretot en el camp de la prosa, que fes de la llengua catalana un vehicle apte per a tot tipus d'usos socials i culturals. Aquesta comesa era el complement necessari de la tasca d'ordenació i codificació lingüística que havia dut a terme Fabra.

Pericay i Toutain (1996: 18) van encara més lluny i afirmen que el model de prosa noucentista va néixer de les traduccions. Segons aquests autors (1996: 18 i s.), les traduccions literàries d'aquest període van esdevenir un «immens laboratori» on s'assajaven les eleccions lèxiques i gramaticals que passarien a constituir el cor de l'estil de la prosa noucentista. A la base d'aquest estil hi hauria el francès com a punt de referència, amb una variada gamma d'«incrustacions» medievals (Pericay i Toutain, 1996: 19), i alguns dels trets característics en són (268 i s.) l'ús dels possessius i de la passiva, l'exuberància lèxica que oculta la servitud gramatical i estilística envers l'original, i l'arcaïtzació i formalització no justificades. Aquests autors conclouen (275) que el model noucentista guanya les seues millors batalles a la traducció, on acaben imposant-se les variants considerades més *pures*, és a dir, les que es troben més allunyades del castellà.

Tanmateix, aquesta posició central de la literatura traduïda pel que fa a la creació, desenvolupament i promoció d'un model de prosa literària es veu enterbolida pel fet, reconegut pels estudiosos, que el seu principal artífex, Josep Carner, fa servir, a les traduccions, «una llengua més artificiosa que no pas en la seva prosa original» (Toutain, 1997: 66). Aquest excés d'artificiositat, que implica alhora un alt grau d'allunyament de la llengua parlada, fa que Pericay i Toutain presenten les traduccions de Carner com la part més negativa de la seua obra en prosa (1996: 109-110):

Ja hem parlat prou de les excel·lències de Carner com a prosista i de la bona influència que exercirà en els escriptors que el sabran apreciar críticament; ara convé que ens referim a la part més negativa del carnerisme, aquells aspectes de l'estil de Carner que han afavorit el malentès del noucentisme. Si la prosa original de Carner sembla un dels pocs fonaments sòlids amb què ha pogut comptar la tradició del segle xx, no és menys cert que la prosa de les seves traduccions —on la tendència més amanerada de Carner es desboca fins a extrems difícils de comprendre— ha marcat una altra direcció, una direcció equivocada, a una bona part de la prosa narrativa que s'ha escrit en aquest país des del postnoucentisme fins al final de la postguerra.

Sense coincidir explícitament amb la valoració negativa de la prosa de les traduccions que fan aquests autors, també Ortín reconeix la dualitat entre traduccions

i obra original quan diu que «El virtuosisme estilístic, que arriba a l'extrem en les traduccions, seria més contingut en la prosa original publicada a la premsa, més penetrant i més planera» (1996: 23).

Allò que ens interessa d'aquesta dualitat és el seu valor simptomàtic de la posició que Carner assignava a les traduccions dins del sistema literari i, concomitantment, dins de la seua obra personal. En efecte, si els excessos que cometia a les traduccions no els cometia (o els cometia d'una manera molt més selectiva i matisada) a la prosa original, és perquè, al capdavant, no situava totes dues parcel·les de la seva activitat com a escriptor a la mateixa altura. Com afirma Toutain (1997: 66):

La traducció és una activitat que ocupa una posició secundària dins el conjunt de sistemes que integren una cultura lingüística, i això la converteix en un banc de proves especialment indicat per assajar noves formes expressives.

Dit d'una altra manera, la posició ocupada per la literatura traduïda dins del polisistema literari català de les primeres dècades del segle XX és secundària en el sentit que no té la importància i la consideració intrínseques, de valor literari *per se*, que normalment s'assigna a les obres originals, però al mateix temps compleix una funció central en l'experimentació de noves formes expressives, de nous models estilístics, i en la seua promoció.

És d'aquesta manera que cal reconciliar els dos pols de l'aparent paradoxa segons la qual la literatura traduïda és i no és de primera importància per als noucentistes en general i per a Carner en particular. De fet, la importància que Carner concedia a les traduccions només es pot entendre en un context més ampli, el de la integració del seu projecte cultural en el projecte polític catalanista impulsat per Prat de la Riba. Es tractava, en darrera instància, d'un projecte de reconstrucció nacional després de segles de letargia, i homes com Fabra o Carner no són més que puntes de llança d'aquest projecte en els terrenys lingüístic i literari, respectivament. Segons que ens informa Ortín (1996), Carner, que «va mantenir-se fidel al pensament de Prat de la Riba i al projecte d'una cultura integral per a Catalunya» (18), va tenir sempre una idea molt clara de la funció que corresponia a l'home de lletres dins d'aquest projecte: pensava (Ortín, 1996: 28) que la literatura podia tenir una influència decisiva sobre la construcció de la societat, en la mesura en què havia de ser un factor central en l'educació dels lectors a través de la imaginació i del llenguatge. La llengua literària era bàsica en aquest procés d'educació, en el qual hi havia d'intervenir també la institució literària, que era l'encarregada de difondre-la. Per tant, convenia que la institució literària es prengués molt seriosament les traduccions, fins al punt de desenvolupar-ne una política sistemàtica (Carner, 1998: 129):

És un error d'abandonar a la sola iniciativa privada l'edició de traduccions. En tot Estat d'ordenada cultura caldria que les seves autoritats rectores, com ja volia Talleyrand en una iniciativa que no prosperà, disposessin d'un sistema raonablement complet i tècnicament segur de traduccions d'obres essencials de parles alienes. Això s'aplicaria, amb doble raó, als pobles amb quadres de cultura incomplets.

Més concretament, pel que fa a la posició de la literatura traduïda dins del sistema literari, Carner tenia la feina de traduir en una alta consideració, com ho demostra «la intensitat amb què ell mateix s'hi va dedicar» (Ortín, 1996: 61). La traducció té un doble valor: d'una banda, constitueix una forma d'aprenentatge per a l'escriptor, ja que, a través de la traducció, els escriptors entren en contacte amb tradicions diferents i, sobretot, descobreixen les possibilitats de la llengua pròpia; d'una altra banda, la literatura traduïda serveix, tant com l'original, per a educar la sensibilitat del lector, com ja veïem al paràgraf anterior.

Ara bé: aquesta presumpta educació de la sensibilitat no és només una educació estètica, sinó que també conté valors ètics i polítics. Dit d'una altra manera: no és ideològicament neutra. Segons Toutain (1997: 65):

El que es perseguia, doncs, era crear una imatge de puresa i, des de la ideologia ultra-conservadora (Fuster, 1978: 157) que inspirava el projecte noucentista, en aquesta puresa es fonia el purisme lingüístic amb el puritanisme moral.

Ortín, sense emetre judici de valor, reconeix que l'art de Carner, en línia amb el mestratge de Torras i Bages, estava al servei de la bellesa i de l'exemplaritat moral (1996: 82), i més endavant es fa ressò de la creença de Carner que el renaixement espiritual de Catalunya havia de passar per la recuperació del fonament cristià (1996: 95). Per tant, sembla innegable que hi ha una càrrega ideològica darrere els propòsits educadors de la societat que Carner atribuïa a la literatura (incloent-hi, és clar, la literatura traduïda).

Pel que fa a la segona pregunta que es formulava al final de la secció anterior, la relativa a la incidència que tenen les normes del sistema meta sobre el procés de la traducció, és evident que en el cas que ens ocupa aquesta incidència és gran. Les traduccions de Carner i els seus contemporanis o deixebles no estan al servei del rigor en la cerca d'equivalències o fidelitat a l'original, sinó de la promoció i divulgació dels usos lingüístics o trets estilístics que, considerats globalment, configuren el model de llengua dels noucentistes. La principal diferència d'aquesta situació respecte d'altres situacions diguem-ne més normals és que, en el cas de la literatura catalana d'aquesta època, les normes encara no tenien un caràcter establert, sinó que estaven justament intentant canonitzar-les aquests escriptors. La manca de tradició explica la rigidesa amb què es van aplicar quan van assolir la primacia al sistema (Pericay i Toutain, 1996: 116):

En el nou estat de coses, havent adquirit ja l'estil noucentista un estatus de llengua comuna, els usos lingüístics que ha consagrat el moviment completen l'ortodòxia ideològica del catalanisme i l'ortodòxia gramatical de Fabra amb una ortodòxia estilística que iguala tots els escriptors i deixa un marge molt estret a les iniciatives personals.

És, doncs, aquesta «ortodòxia estilística» que les traduccions dels noucentistes pretenen promoció i perpetuar en primer lloc i com a primera prioritat. Tal com afirma Toutain (1997: 67), «La funció que Carner assigna a la llengua de les traduccions té una clara prioritat sobre qualsevol altra consideració». O, més explícitament encara (1997: 70):

La finalitat d'aquestes traduccions no és altra que la d'integrar-se en un sistema de la llengua d'arribada, el que vol divulgar una determinada concepció de l'estil literari segons les normes d'acceptabilitat definides pel noucentisme.

Dins de l'espectre que ofereixen els dos extrems d'allò que, com vàiem anteriorment, Toury anomena norma inicial, les traduccions inspirades en el model del noucentisme se situen en l'extrem de l'acceptabilitat, ja que les condicions imposades pel text original són secundàries respecte de la funció que, a priori, s'ha assignat a les traduccions al si del sistema meta.

Tanmateix, també en relació amb aquesta qüestió de la norma inicial es produeix una paradoxa, ja que el predomini de criteris relacionats amb el sistema literari receptor no és incompatible amb la servitud lingüística de les traduccions respecte als originals. En efecte, tal com argumenten Pericay i Toutain (1996: 270-271), tot parlant de la pràctica traductora de Carner, el traductor tot sovint cedeix a la pressió de les formes lèxiques i gramaticals de l'original, incorrent així en solucions massa literals i en calcs que els típics clixés noucentistes s'esforcen a ocultar o disfressar. També ací es podria explicar la paradoxa per referència a les finalitats últimes dels escriptors, en aquest cas, la creació de llengua literària: al costat de formes rescatades de la tradició medieval o dels dialectes contemporanis, les traduccions no dubten a recórrer a elements d'altres llengües a l'hora d'incorporar al català literari noves formes expressives. Per tant, l'excés de literalitat no ens ha d'induir a creure que a sota hi bategava un respecte escrupulós pel text original: ben al contrari, mitjançant la literalitat i el calc, la traducció s'allunya de l'original, i només es justifica en tant que àmbit literari en què totes les provatures semblen permeses.

Quant a la tercera pregunta que formulàvem al final de la primera secció del treball, la que fa referència a les literatures d'origen de les obres traduïdes i a la relació de poder d'aquestes amb la literatura receptora, la resposta no és, naturalment, simple, ja que caldria disposar, com a tasca prèvia a una tal resposta, d'un catàleg o llistat de les traduccions del període en qüestió sobre el qual es podrien aplicar mètodes estadístics. En aquest catàleg caldria també incloure informació sobre la quarta pregunta, la de la mediació d'altres llengües, algunes de les quals devien ser indirectes, però s'observa un predomini dels originals anglesos. Segons diversos testimonis (cf. Pericay i Toutain, 1996: 26-27), Carner considerava la novel·la anglesa com la més pura, equilibrada i profunda que existia, i aquesta anglofília es manifesta clarament en la política de traduccions directament fetes, inspirades o impulsades per ell. Ortín eixampla el radi d'acció de la tendència anglofílica tot fent-lo abastar no només el sistema literari sinó la societat en general (1996: 36-37):

Tal com ell l'entenia, la literatura havia d'ajudar també a construir la societat en què uns i altres, polítics i literats, creien: aquella societat culta, civilitzada, sostinguda en els principis liberals, amb consciència de la pròpia personalitat, i unida entorn d'un projecte compartit, que responia al model ideal d'algunes nacions europees modernes, l'anglesa en primer lloc.

Més endavant, aquest mateix autor glossa la relació, en termes cronològics, de Carner amb la prosa literària anglesa de la següent manera (1996: 132):

A partir del moment que va poder llegir-la en l'original (cap a 1913), la prosa anglesa l'atreia per damunt de les altres. Les primeres obres que en va traduir havia hagut de manllevar-les (Jordana, 1957: 194-195), però després va arribar a tenir-ne un coneixement excel·lent i de primera mà. I no solament de la narrativa de ficció, ni limitat als llibres: ho proven les al·lusions a *The Manchester Guardian*, *The New York Times Magazine* i *The Irish Statesman* en els anys vint i trenta.

La preferència per les obres angleses demostra una actitud de respecte envers una literatura nacional no interrompuda que ja fa temps que ha assolit la majoria d'edat, per part d'una altra que, després d'una edat mitjana esplendorosa, ha viscut enfonsada en l'oblit i la manca de respecte cap a si mateixa. La tradició literària anglesa és, doncs, el mirall en què un home com Carner, la literatura del qual serveix a un projecte de reconstrucció nacional, creu que hauria de mirar-se la catalana. El prestigi literari de vegades és indestruïble de l'hegemonia política, tot i que, segons Even-Zohar (1990: 66 i s.), aquests dos factors no han d'aparèixer vinculats necessàriament; en el cas de Carner, sembla que hi havia una afinitat genuïnament literària amb els escriptors anglòfons que traduïa i promocionava, afinitat que ací, òbviament per raons d'espai, no podem detallar (vegeu, però, Ortín, 1996: 102-134, on hi ha un excel·lent resum d'allò que acostava Carner a les obres que traduïa).

Finalment, pel que fa a la cinquena pregunta, és evident que els homes de lletres més emblemàtics del noucentisme no van menysprear la traducció, sinó que s'hi van abocar amb energia. Ja hem vist als paràgrafs anteriors quin grau d'importància li concedia Carner, amb les matisacions pertinents. Cal no oblidar, en aquest sentit, que Carner va ser, sobretot mentre va tenir responsabilitats editorials, impulsor de traduccions tant com traductor pròpiament dit. No es tracta de determinar quantitativament quin percentatge de les traduccions dutes a terme en l'època que estem considerant van ser fetes per escriptors amb obra pròpia i quin percentatge és degut a la ploma de traductors sense obra pròpia; es tracta de constatar que els escriptors del moment lideren l'empenta traductora del noucentisme, i de treure'n conclusions. Joan Fuster parla de «la figura habitual de l'escriptor-traductor» (1971: 310) en la literatura catalana contemporània, i n'explica l'existència de la manera següent (1971: 310):

I els traductors en qüestió es reclutaven, naturalment, entre els literats «consagrats» o en vies de «consagració». Les traduccions són —en qualsevol literatura «normal»— un subproducte literari, de major o menor categoria, però només excepcionalment vinculat a l'escriptor «creador». [...] Als Països Catalans esdevé gairebé tot el contrari [...] Són les millors plomes indígenes que s'apliquen a la tasca de passar al català els textos més conspicus de les altres llengües.

Només cal fer una ullada a la nòmina d'il·lustres «escriptors-traductors» d'aquest període enumerats per Fuster (310): malgrat que no tots pertanyen al noucentisme

en tant que corrent estilístic, la llista inclou noms tan destacats com els de Carner, Riba, Sagarra, Manent, Nin, Oliver i Martínez Ferrando. Aquesta implicació dels escriptors en la traducció, òbviament, és absolutament congruent amb la posició central que, com veïem més amunt, ocupava la literatura traduïda dins el sistema literari català del moment.

3. La literatura traduïda al català: després del noucentisme

Després del noucentisme no significa, però, contra el noucentisme. Ben al contrari; el testimoni de la majoria d'estudiosos indica que el model de prosa noucentista ha perviscut pràcticament fins als nostres dies, tot i que ha hagut de conviure amb altres models. Segons Pericay i Toutain (1996), cap a mitjan dècada dels vint ja es va forjant un model de prosa alternatiu, que ells anomenen prosa del 25. Aquest model, tanmateix, no aconsegueix descavalcar de la seua posició hegemònica el model noucentista anterior, que assoleix un prestigi inqüestionable i fa que prosa noucentista equivalga pràcticament a prosa literària catalana. Aquest prestigi es perpetua a la postguerra i, més tard, cap a la represa, fins al punt que només amb la irrupció en el panorama cultural català dels mitjans de comunicació de massa es podrà dir que el model noucentista ha perdut posicions significativament.

Tot això, és clar, amb excepcions. La tesi de Pericay i Toutain (1996), tot i que recent, és prou coneguda (i polèmica) per a estalviar-ne la repetició ací. Ara bé, sí que és rellevant de recordar que entre els autors que opten per una via diferent a la del refistolament noucentista i miren d'acostar la llengua literària a la parla n'hi ha de tan significatius i influents com Pla, Sagarra, Fuster, Espriu i Rodoreda. La influència d'aquests escriptors sobre la llengua literària s'havia de deixar sentir, tard o d'hora.

Hi ha, però, un fet que ha estat remarcat per diversos estudiosos i que és simptomàtic de fins a quin punt la posició de la literatura traduïda dins el polisistema literari s'anava convertint en més marginal cada cop: quan el model de prosa noucentista havia perdut ja la major part de la seua vigència, continuava sent hegemònic a les traduccions. Això s'esdevé als anys seixanta i setanta, i només es pot explicar, tal com argumenta Toutain (1997: 66), tot seguint les teories de Toury (p. ex. 1988), pel fet que les parts més perifèriques d'un sistema literari continuen més temps aferrades a models ja esgotats i obsolets que no el nucli del sistema. Com veïem, s'ha produït un canvi radical en la posició ocupada per la literatura traduïda dins el sistema: si als anys vint i trenta les traduccions eren vehicle d'innovació i dinamització (eren més innovadores fins i tot que el nucli del sistema), ara constitueixen un àmbit molt més conservador i perifèric.

Sellent (1998), després de dibuixar un paisatge molt similar al que s'ha dibuixat ací, situa el punt d'inflexió en els models estilístics de les traduccions al català en l'obra traductora de Gabriel Ferrater. Mentre que les traduccions hereves de la tradició noucentista mostraven, en la majoria dels casos, una uniformitat de to i de registre que ignorava els matisos dels originals, Sellent es refereix a aquest nou model emergent amb els termes «pragmàtic» i «funcional». El que això significa, al nostre parer, és bàsicament el següent:

- el llenguatge és molt més planer i acostat a la llengua parlada;
- el llenguatge s'adequa a les situacions que genera el text;
- la llengua de la traducció s'adapta a la finalitat d'aquesta, a les expectatives del públic receptor, etc.

Entre els seguidors d'aquesta línia encetada per Ferrater, Sellent (1998: 30-31) esmenta Salvador Oliva, que va traduir l'obra dramàtica completa de Shakespeare per a la televisió, i Joaquim Mallafre, traductor, entre altres textos, de l'*Ulisses* de Joyce.

Ara bé, no s'ha d'entendre aquesta nova línia, amb els nous models estilístics que proposa, com un recomençament que esborra el passat: la nova tendència conviu amb alguns tics i clixés fossilitzats del model anterior, i el rigor literari no sempre és la nota dominant a les traduccions més recents, com acaba concloent Sellent al seu treball (1998: 31-32).

4. Anàlisi comparativa de traduccions de *Robinson Crusoe*

Malgrat el reconeixement, per part de Sellent, com acabem de veure, però també de Pericay i Toutain (1996), de l'existència de plantejaments metodològics diferents dels del noucentisme que incorporen nous models estilístics a les traduccions al català, no hi ha hagut estudis empírics de casos concrets on es confronten traduccions fetes d'acord amb les normes noucentistes i d'altres de més recents, fetes amb criteris diferents. Dit d'una altra manera: es *constata* el canvi de rumb (de mètode, de normes, d'estil), però no es *demostra* aquest canvi empíricament.

Doncs bé, al nostre parer, un punt de partença ideal per a l'estudi empíric d'aquest canvi estilístic (cf. Ortín, 1998) és el de les segones traduccions d'obres que van ser traduïdes als anys deu, vint i trenta d'aquest segle. És ben cert, tal com afirma Sellent (1998), que les segones traduccions d'obres ja traduïdes sota l'aixopluc estilístic del noucentisme no sovintegen. Tot referint-se a la traducció d'Oliva de l'obra dramàtica completa de Shakespeare (quan ja hi havia traduccions catalanes anteriors del dramaturg anglès, com per exemple les de Sagarra), aquest autor diu el següent (Sellent, 1998: 30):

Però la iniciativa va ser —i em temo que continua sent— molt poc ben rebuda; i és que en la nostra cultura, on les segones traduccions ja se solen veure com un esforç innecessari, quan el precedent és obra d'una ploma il·lustre es tendeix a considerar-les, senzillament, com una impertinència.

Tot seguit, l'autor recomana que es facen noves traduccions de les obres traduïdes per Carner i els seus seguidors i, de manera gairebé profètica, assenyala Oliva o Mallafre com a candidats ideals per a tornar a traduir, per exemple, *Alice in Wonderland*; doncs bé, cert temps després ha d'afegir en una nota a peu de pàgina que l'any 1996 ha aparegut una nova traducció d'*Alice in Wonderland*, «precisament a càrrec de Salvador Oliva» (Sellent, 1998: 31), i que l'any 90 ja n'havia aparegut una altra, a càrrec de Víctor Compta. Un altre cas d'obra traduïda per Carner que ha estat retraduïda recentment és el de *Robinson Crusoe*, publicat en

versió de Joan Fontcuberta l'any 1992. Seria altament positiu per al sistema literari català que esforços com aquests i d'altres similars significassen la inversió de la tendència apuntada i invalidassen la següent afirmació de Sellent (1998: 30): «el criteri segons el qual no hi ha cap traducció definitiva té molts adeptes en el món literari català».

Toury (1985) afirma que, en el marc dels estudis descriptius sobre la traducció, hi ha lloc per a l'anàlisi comparativa fins i tot abans que hi entre en joc el text original, i una de les possibilitats de comparació l'ofereixen les traduccions d'un mateix text original (1985: 24):

There is room for a kind of comparative study even at this initial stage, when source texts have not yet been brought into the picture. This may, moreover, add another dimension to the functional description of (the acceptability of) translational phenomena in the target system, namely, the comparison of different translation of one and the same text [...]. Thus, one may compare several translations into one language done by different translators, either in the same period or in different periods of time.

Així doncs, en el que resta d'aquest treball es farà una anàlisi comparativa de dues traduccions de *Robinson Crusoe* (la de Carner i la de Fontcuberta), de la qual s'intentarà treure conclusions sobre els canvis en la norma estilística.

Ens centrarem en els respectius fragments inicials (d'entre dues i tres pàgines) de les traduccions esmentades, tenint l'original com a punt de referència només, ja que no es pretén de fer una comparació exhaustiva de les traduccions amb els originals. Pel que fa als fragments escollits per a l'anàlisi, es postula la seua representativitat, tot reconeixent que un mapa complet de totes les parelles possibles de solució i problema només ens els podria proporcionar la consideració de les obres senceres, tasca impossible de realitzar ací i, en qualsevol cas, extraordinàriament àrdua.

El quadre següent ens mostra algunes de les solucions diferents adoptades pels autors de les dues traduccions al català de *Robinson Crusoe* (Carner i Fontcuberta) al fragment escollit (Defoe, 1982: 5-7 i Defoe, 1992: 10-13, respectivament):

Carner	Fontcuberta
Essent el meu pare	Ja que el meu pare era
Vaig néixer, guanyà, visqué, vingué	Vaig néixer, plegà, anà, vingué, vaig dir
Deixant córrer el seu tràfec	Plegà el ram
L'Anglaterra	Anglaterra
Companyons	Companyos
Som anomenats, fou mort, ésser nats	Ens diuen, morí, haver nascut
Què cosa se n'esdevingué del meu segon germà, no ho he sabut mai	No he sabut mai què s'esdevingué del meu germà segon
Essent el terç fill de la família	Com que era el tercer fill de la família
Vagarívols, vagarívola	Vagarívols, delirant

Carner	Fontcuberta
M'havia dat bella cosa d'instrucció	M'havia donat una instrucció força competent
La lliure escola rural	L'escola gratuïta rural
Quelcom de fatal	Alguna cosa de fatal
Adreçant-me directament	Que m'abocava directament
Mon determini	El meu propòsit
Poagre	Gota
Exalçar-se en l'escomesa i fer-se famosos en empreses d'un natural que era enfora de la via comuna	Pujar amb esperit emprenedor i fer-se famosos amb comeses que sortien de la via normal
Podia judicar	Em podia fer una idea
Llinatge	Humanitat
S'havien planyut	S'han lamentat
ver	vertadera
Contra la voluntat i àdhuc els comandaments del meu pare	A la voluntat, no, a les ordres del pare

El contrast presentat pel quadre anterior afecta solucions a problemes de traducció que pertanyen a diferents estrats lingüístics, per tal com el seu abast és variable. Així, n'hi ha que són molt puntuals i d'altres que apareixen de manera recurrent i sistemàtica; i d'una altra banda, alguns afecten un element lèxic molt concret, mentre que d'altres tenen a veure amb fenòmens de naturalesa gramatical i textual. Dels contrastos observats es poden treure les següents conclusions:

- la selecció d'elements lèxics de Carner mostra la tendència cap a la formalització i l'arcaïtzació de què parlaven Pericay i Toutain (1996), tal com hem vist més amunt. Dit d'una altra manera, el vocabulari tendeix a ser més formal i/o més arcaic que no el triat per Fontcuberta, com palesen parelles com les següents: companyons/companys, terç/tercer, vagarívola/delirant, dat/donat, bella cosa d'instrucció/instrucció força competent, quelcom/alguna cosa, determini/propòsit, poagre/gota, judicar/fer-me una idea, planyut/lamentat, ver/vertadera. En alguns casos, però, la traducció més recent sembla haver recorregut el mèrit d'algunes troballes de la més antiga, o bé senzillament haver sucumbit a l'encís de l'estil carnerià, ja que també utilitza adjectius en -ívol (com ara *vagarívol*), tan característics de les traduccions de Carner i els seus seguidors;
- pel que fa a aspectes gramaticals, el primer que cal destacar és el de l'ús de la passiva, ja que Carner tendeix a mantenir les passives de l'original (som anomenats, fou mort, ésser nats), mentre que Fontcuberta, segurament advertint que la freqüència relativa d'ús de la passiva en català no és tan alta com en anglès, les substitueix per formes actives (ens diuen, morí, haver nascut);
- un altre aspecte gramatical, relacionat amb la morfologia del verb, és el de l'ús del pretèrit perfet simple o del perifràstic, tot i que en aquest punt no hi ha con-

- trast sinó més aviat coincidència, ja que tots dos traductors barregen les dues formes (Carner: vaig néixer, guanyà, vingué, visqué; Fontcuberta: vaig néixer, plegà, anà, vingué, vaig dir);
- d) altres qüestions gramaticals ja més de detall, per tal com afecten elements de la microestructura lingüística com ara el sintagma nominal o els adverbis, són els possessius, on Carner mostra també preferència per les formes més arcaïques *mon, ton, son*, etc., mentre que Fontcuberta prefereix les més actuals *meu, teu, seu* (Carner: mon determini; Fontcuberta: el meu propòsit). Encara dins del camp dels possessius (tot i que aquest aspecte no queda il·lustrat al fragment escollit per a comparar), Carner usa amb profusió la forma *llur*, mentre que Fontcuberta tendeix a evitar-la. Pel que fa als adverbis, una altra forma afavorida per Carner que Fontcuberta també evita és *àdhuc* (Carner: contra la voluntat i àdhuc els comandaments del meu pare; Fontcuberta: a la voluntat, no, a les ordres del pare);
- e) Carner utilitza amb abundància les formes anomenades no finites o impersonals del verb, especialment el gerundi, per a introduir clàusules amb sentit causal (Essent el meu pare; Essent el terç fill de la família), mentre que Fontcuberta prefereix utilitzar formes finites o personals del verb introduïdes per una conjunció (ja que el meu pare era; com que era el tercer fill de la família), i en aquest aspecte, una vegada més, Carner s'aferra a la forma gramatical de l'original, al contrari de Fontcuberta, qui busca solucions més diguem-ne idiomàtiques o habituals en català. Ara bé: un caire sensiblement diferent d'aquesta qüestió de les construccions de gerundi el constitueix l'ús del gerundi amb valor de relatiu, que és absolutament normal en anglès (per tal com la terminació -ing és tant de gerundi com de participi de present, i aquest últim pot utilitzar-se amb valor de relatiu), però que sembla obsolet en català (si més no en casos com el que s'exemplifica tot seguit) i que, si no fos perquè es tracta clarament d'un calc gramatical de l'anglès, podria fins i tot considerar-se com un tret llatinitzant. Només cal comparar, per exemple, les següents construccions (Defoe, 1982: 6; Defoe, 1992: 11):

Carner

semblava que hi hagués quelcom de fatal en aquella propensió de la naturalesa, adreçant-me directament a la vida de misèria que m'havia de pertocar.

Fontcuberta

semblava que hi hagués alguna cosa de fatal en aquella propensió de la naturalesa que m'abocava directament a la vida de misèria que m'esperava.

A banda de tots aquests elements assenyalats en base al fragment objecte de l'anàlisi comparativa, n'hi ha encara d'altres que no podien aparèixer al quadre perquè es fan visibles en extensions de text de major llargada. És el cas, per exemple, del grau de complexitat gramatical, que depèn del nombre de clàusules per oració i que fins i tot es podria quantificar, en una anàlisi més detallada (cf. Garcia i Marco, en premsa). En general, el grau de complexitat gramatical de totes dues traduccions tendeix a coincidir, però localment (tot i que no amb gaire freqüència) Fontcuberta redueix aquest grau, tot dividint una oració en dues. Aquesta decisió

de traducció podria estar motivada per la funció de la traducció (que va aparèixer a la col·lecció *Els argonautes. Clàssics de literatura juvenil*, i per tant anava adreçada a un públic majoritàriament jove) i aniria en la línia d'allò que Sellent (1998), tal com hem vist més amunt, anomenava *traducció funcional o pragmàtica*. Vegem-ne un exemple (Defoe, 1982: 6-7; Defoe, 1992: 12-13):

Carner

Va invitar-me a observar-ho; jo trobaria constantment que les calamitats de la vida eren compartides entre la part sobirana i la inferior de la humanitat, però que a l'estament mitjà li esqueien els desastres més petits, i no era exposat a tantes de vicissituds com la part més alta o la més baixa del llinatge, i àdhuc no era subjecte a tantes de xacres i d'angúnies, jassia de cos jassia d'esperit, com hi eren aquells que pel viure viució, luxe i extravagàncies, d'una banda, o per dura tasca, manca del necessari i dieta mesquina o insuficient, d'altra banda, es creaven malures per les conseqüències naturals de llur estil de vida.

Fontcuberta

M'invità a observar-los i així sempre m'adonaria que les calamitats de la vida eren compartides pels grups superiors i inferiors de la humanitat; en canvi, els del mig eren qui patien menys desastres i no estaven exposats a tantes vicissituds com els de dalt i els de baix. No, no estaven subjectes a tantes xacres i inquietuds, tan físiques com morals, com hi estaven aquells qui, per una vida de vici, de luxe i d'extravagàncies, d'una banda, o per una d'escarràs, mancada de les coses necessàries i amb una dieta pobra o insuficient, de l'altra, encorrien en mals que eren conseqüència de la seva manera de viure.

Al fragment de Carner, hi ha dues oracions, la primera de les quals té una clàusula només, mentre que la segona en té set; en canvi, al fragment de Fontcuberta, hi ha tres oracions, que consten de tres, dos i quatre clàusules respectivament. La mitjana seria de quatre clàusules per oració al fragment de Carner i de quatre al de Fontcuberta, per la qual cosa el grau de complexitat gramatical és superior en Carner. Cal insistir, però, com ja s'ha dit, que aquesta estratègia de reduir lleugerament el grau de complexitat gramatical per part de Fontcuberta es produeix només localment i, en línies generals, no hi ha grans diferències en aquest aspecte.

Finalment, ja per a acabar amb l'anàlisi comparativa de les dues traduccions de *Robinson Crusoe*, hi ha un aspecte interessant que fa referència a l'estructura temàtica. Halliday (p. ex. 1985) anomena temes marcats aquells que no coincideixen amb el subjecte de la clàusula; és a dir, afirmem que una clàusula té un tema marcat quan comença per un element estructural que no és subjecte (pot ser objecte, atribut o, més comunament, complement circumstancial). L'ordre sintàctic és més lliure en català que no en anglès, però tot i així hem pogut observar que Fontcuberta, quan hi ha temes marcats en l'original, sovint reorganitza la sintaxi en la seua traducció per fer que s'ajuste més a l'ordre sintàctic normal en català, de manera que els temes marcats esdevenen no marcats en la traducció; en canvi, Carner sol mantenir l'ordre sintàctic de l'original anglès i, per tant, la naturalesa marcada dels temes. Vegem-ne alguns exemples, un d'ells extret del fragment considerat que ha servit de base al quadre i els altres dos d'altres passatges:

Carner

1. Què cosa se n'esdevingué del meu segon germà, no ho he sabut mai (Defoe, 1982: 5)
2. En la planiola verda, davant mateix d'aquest balmat, vaig resoldre de plantar la meva tenda (Defoe, 1982: 64)
3. Dins d'aquesta tenda vaig portar tots els meus queviures i tota cosa que pogués malmetre la humitat (Defoe, 1982: 65)

Fontcuberta

1. No he sabut mai què s'esdevingué del meu germà segon (Defoe, 1992: 10)
2. Vaig decidir de plantar la tenda a la planella verda de davant de la balma (Defoe, 1992: 79)
3. Vaig portar dins la tenda totes les provisions i totes les coses que la humitat podia malmetre (Defoe, 1992: 80)

Les decisions de Fontcuberta sobre aquest aspecte també podrien atribuir-se al criteri de funcionalitat de la traducció i, especialment, a la consideració del lector meta, segons les quals convindria fer el text més fluid i llegidor, tot eliminant-hi entrebancs si cal, quan el públic lector n'és un de majoritàriament juvenil.

5. Conclusió

Podria afirmar-se, doncs, a tall de conclusió, que allò que ha canviat bàsicament entre l'aproximació noucentista a la traducció i la d'aquells traductors contemporanis que, tot separant-se d'aquella tradició, malden per produir traduccions «funcionals» i «pragmàtiques» és, per dir-ho amb termes de Toury, la norma inicial. S'ha passat de considerar que la literatura traduïda havia de servir primordialment per a divulgar i promoure un determinat model de llengua o norma estilística (amb la qual cosa les traduccions queien cap a la banda de l'acceptabilitat) a deixar de banda aquesta funció i aspirar principalment (i això no és pas poc) a incorporar al sistema literari català obres d'altres cultures d'acord amb els criteris de respecte envers l'original i tots els seus matisos, i d'idiomaticitat o naturalitat en l'expressió lingüística (tendència cap a l'adequació). Així ho explica Sellent, tot referint-se a la traducció de Mallafrè de l'*Ulisses* de Joyce (1998: 30):

Però potser un dels mèrits principals d'aquesta traducció és que, a diferència de l'*Alicia* de Carner, combina aquest treball exhaustiu d'adaptació de tot el joc lingüístic i estilístic amb una fidelitat estricta pel que fa als referents semàntics i culturals. Dit d'una altra manera: Mallafrè aconsegueix, amb un èxit remarcable, un text profundament «catalanitzat» al nivell idiomàtic sense que el lector perdi de vista la distància geogràfica, temporal, cultural i històrica que el separa de l'original.

Aquesta és, probablement, la norma actual: reexpressar uns continguts lingüístics de manera idiomàtica, però sense perdre de vista que ens trobem davant d'una traducció. Ara bé: cal no perdre de vista tampoc que aquest canvi en la norma estilística, que acosta indefugiblement la llengua de les traduccions (la llengua literària, de fet) a la llengua parlada es produeix a costa de la posició de privilegi

relatiu que ocupava la literatura traduïda en el polisistema dominat pel noucentisme. Ara ja no cal que les traduccions marquen ni divulguen la norma, perquè ja hi ha una literatura original relativament normalitzada que se n'encarrega. Per tant, en el sistema literari català actual, podria afirmar-se que les traduccions continuen sent molt abundants, continuen omplint-hi buits, continuen sent un pont entre cultures, però estan més allunyades dels nuclis d'influència.

Bibliografia

- CARNER, Josep (1998). «De l'art de traduir». A BACARDÍ, Montserrat; FONTCUBERTA, Joan; PARCERISAS, Francesc (eds.). *Cent anys de traducció al català (1891-1990)*. *Antologia*. Vic: Eumo, p. 127-130.
- DEFOE, Daniel (1982). *Robinson Crusoe*. Barcelona: La Magrana (trad. Josep Carner).
- (1992). *Robinson Crusoe*. Barcelona: Barcanova (trad. Joan Fontcuberta).
- EVEN-ZOHAR, Itamar (1990). «Laws of Literary Interference». *Poetics Today*, 11 (1), p. 53-72.
- FUSTER, Joan (1971). *Literatura catalana contemporània*. Barcelona: Curial.
- GARCIA, Isabel; MARCO, Josep (en premsa). «The degree of grammatical complexity in literary texts as a translation problem». A *Investigating Translation*. Amsterdam i Filadèlfia: John Benjamins.
- HALLIDAY, Michael (1985). *An Introduction to Functional Grammar*. Londres: Edward Arnold.
- LAMBERT, José (1993). «Introduction I: La Traduction dans les littératures. Pour une historiographie des traductions». A LAMBERT, José; LEFEVERE, André (eds.). *La Traduction dans le développement des littératures. Translation in the Development of Literatures. Proceedings of the xith Congress of the International Comparative Literature Association*. Berna i Lovaina: Peter Lang i Leuven University Press, p. 7-25.
- ORTÍN, Marcel (1996). *La prosa literària de Josep Carner*. Barcelona: Quaderns Crema.
- (1998). «Sobre la historicitat de les traduccions: el canvi estilístic». A MESEGUER, L.; VILLANUEVA, M.L. (eds.). *Intertextualitat i recepció*. Castelló: Servei de Publicacions de la Universitat Jaume I, p. 203-217.
- PERICAY, Xavier; TOUTAIN, Ferran (1996). *El malentès del noucentisme. Tradició i plagi a la prosa catalana moderna*. Barcelona: Proa.
- SELLENT, Joan (1998). «La traducció literària en català al segle XX: alguns títols representatius». *Quaderns. Revista de traducció*, 2, p. 23-32.
- TOURY, Gideon (1978). «The Nature and Role of Norms in Literary Translation». A HOLMES, James S. et al. (eds.). *Literature and Translation. New Perspectives in Literary Studies*. Lovaina: Acco, p. 83-100.
- (1985). «A Rationale for Descriptive Translation Studies». A HERMANS, Theo (ed.). *The Manipulation of Literature. Studies in Literary Translation*. Londres: Croom Helm, p. 16-41.
- (1988). «Translating English Literature via German -and Vice Versa. A Symptomatic Reversal in the History of Modern Hebrew Literature». A KITTEL, Harvey (ed.). *Die literarische Übersetzung: Stand und Perspektiven ihrer Erforschung*. Berlín: Schmidt, p. 139-157.
- (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam i Filadèlfia: John Benjamins.
- TOUTAIN, Ferran (1997). «Traducció i models estilístics». A GONZÁLEZ, Soledad; LAFARGA, Francisco (eds.). *Traducció i literatura. Homenatge a Àngel Crespo*. Vic: Eumo, p. 63-72.